

локальної громади» [3, р. 112]. Цей підхід дедалі активніше застосовується і в українському контексті.

Висновки та перспективи

1. Дозвіллєві програми мають позитивний вплив на соціальну інтеграцію та психоемоційний стан клієнтів.

2. Необхідно розробити критерії оцінки якості послуг та впровадити цифрові інструменти моніторингу.

3. Перспективи досліджень: вивчення міжвідомчої взаємодії та програм підтримки працівників.

Ефективність роботи фахівців із соціальної роботи в денному відділенні територіальних центрів визначається рядом факторів, зокрема професійною підготовкою, міждисциплінарною взаємодією та здатністю адаптуватися до змінюваних умов. Активне залучення клієнтів до спільних заходів, підтримка їх гідності та участь у житті громади сприяють не лише підвищенню якості життя, а й зміцненню соціальної згуртованості. У подальших дослідженнях важливо зосередитися на покращенні цифрових інструментів моніторингу, удосконаленні критеріїв оцінки якості соціальних послуг та розвитку програм підтримки працівників.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Я. Ж. Соціальна робота в умовах змін: проблеми і шляхи вирішення. – К.: Соцініціатива, 2022. – 152 с.
2. Міністерство соціальної політики України. Аналітична довідка про діяльність ТЦСО у 2024 р. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Payne M. Modern Social Work Theory. – London: Red Globe Press, 2021. – 302 p.
4. Ярошенко О. Психосоціальний супровід у територіальних центрах: виклики сьогодення // Соціальний працівник. – 2023. – № 3. – С. 85–92.

Валентина КОСТИНА

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,

м. Харків,

Олена ШОПІНА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
м. Харків

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ І ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПОБУДОВИ ДРУЖНІХ СТОСУНКІВ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У публікації проаналізовано теоретичні аспекти соціальної взаємодії і підтримки, що є необхідними для побудови дружніх стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Подано і узагальнено аналіз наукових досліджень з проблеми організації дружніх стосунків у дитячому віці. Визначено особливості діяльності відповідального дорослого, що сприяє підтримці успішної взаємодії дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. На основі узагальнення результатів наукових досліджень запропоновано поради для організації ефективної взаємодії між дітьми без особливих освітніх потреб та з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: соціальна взаємодія, дружні стосунки, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне середовище, фахівці соціальної галузі, заклад освіти.

Постановка проблеми. Упровадження інклюзії у сфері сучасної освіти надає учням з особливими освітніми потребами більші можливості для успішної соціалізації в просторі закладів загальної середньої освіти, що потребує створення відповідних умов у різних сферах їхньої взаємодії. Варто зазначити, що крім навчальних процесів важливою в колективах дітей є дружба, толерантне спілкування, спільна взаємодія. Дослідники [1, 2] доводять, що для створення відповідних підтримуючих осередків важливою є підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до налагодження ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Явище дружби досліджено у працях В. Коваленко, О. Маленко [3], І. Прокопенка [6], В. Пономарьової [5] та ін. Так, І. Прокопенко визначає суть поняття «дружба» як «особливий тип поведінки, супровідний орієнтир при формуванні людини з чистим і добрим серцем» [6, с. 19]. Як доводять В. Пономарьова та А. Боярська-Хоменко, мета виховання людини полягає

насамперед в прищепленні їй благородних почуттів, такі як дружба, вдячність, любов [5, с. 82]. О. Маленко стверджує, що «продуктивними для учнів є колективне обговорення близьких і зрозумілих тем про дружбу, дозвілля, книги, ігри, мультфільми, гаджети» [3, с. 56]. Проте, як зазначає В. Коваленко, однолітки з нормотиповим розвитком характеризують дітей з особливими освітніми потребами як найбільш небажаних для налагодження дружби [7, с. 177-178]. Науковиця зазначає, що таким дітям властиві труднощі у встановленні та підтримці дружніх стосунків, а їх дружба характеризується меншою теплотою та близькістю, меншою позитивною взаємністю, ніж дружба однолітків з нормотиповим розвитком, що пояснюється недостатнім розвитком соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Спираючись на вищезазначене, відповідальним дорослим важливо розуміти, як можна налагодити підтримуючі довірливі стосунки між дітьми в інклюзивному класі та допомогти дитині з особливими освітніми потребами дружити.

Виклад основного матеріалу. Для організації соціальної підтримки дитині з особливими освітніми потребами для встановлення та розвитку дружніх стосунків з іншими дітьми в колективі фахівцю важливо діагностувати потреби конкретної дитини стосовно встановлення дружніх стосунків. Необхідно визначити, що хоче отримати дитина у дружніх стосунках з іншими: або можливості для покращення спільної взаємодії, або покращення соціальних стосунків, або щось інше.

Як доводять результати досліджень у галузі психології, для маленької дитини, до віку 5-7 років, пріоритетом у дружбі є просто спільна взаємодія та можливості для організації спільної гри. Дітям цього віку цікаво гратися один з одним, розподіляти обов'язки в іграх, комунікувати, але вони не переходять у соціальні взаємовідносини, діти не діляться своїми проблемами, вони, як правило, не спілкуються на інші теми окрім ігор, в них ще не сформований такий соціальний запит. Лише у підлітковому віці з'являється більший соціальний інтерес та інші потреби. Підлітки можуть спілкуватися про своє життя, події, що відбуваються в ньому, можуть запитувати, що думає інша дитина, а також потребувати підтримки іншої дитини, вони можуть шукати спільні рішення, для вирішення певних конфліктних ситуацій тощо. Тому для підлітків вже важливості набувають саме соціальні стосунки, простежується абсолютно новий рівень та інша мета спілкування.

Дослідники стверджують, що важливим фактором для розвитку дружніх стосунків є мотивація товаришувати [4]. Тому, саме з розвитку мотивації до спільної взаємодії між дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) та дітьми без ООП потрібно починати роботу з колективом дітей в інклюзивному середовищі, працюючи над навичками дружби, бо, якщо у дитини немає інтересу до спілкування з однолітками, то вона не буде розуміти навіщо їй грати з іншими або дружити. Також продуктивними видами діяльності в цьому напрямі є демонстрації дітям привабливості грати спільно. Наприклад, гра з м'ячем чи конструктором, зимою - гра в сніжки, - що створює мотивацію мати спільну взаємодію з іншими дітьми. Окрім цього, дослідники доводять, що для побудови міцних дружніх стосунків між дітьми важливо навчати їх поважати «кордони дружби» [7]. Перед тим як будувати дружні стосунки, або залучати дитину з ООП до спільної з іншими дітьми гри, варто зрозуміти, що для дитини є припустимим у спілкуванні, а що - ні. Якщо для дитини неприємні дотики інших дітей, варто допомогти іншим дітям вибудувати певні «кордони», аби створити комфорт у взаємовідносинах.

Також, потрібно зважати на очікування від термінів умов комунікації у дитини з ООП: тривалість контакту або взаємодії; періодичність взаємодії; наявність інших людей під час взаємодії. Для визначення тривалості взаємодії, варто аналізувати соціальні профілі всіх дітей, бо дітям без ООП важливо усвідомлювати, що дитина з ООП може перенавантажитися від спілкування з іншими дітьми, адже присутнє сенсорне навантаження (діти можуть бути галасливими, активними, у грі можуть створювати безліч шуму). Додаткове соціальне навантаження для дітей з ООП має сам контакт та комунікація з іншими, що може призводити до додаткового збудження та перевантаження, навіть від позитивних емоцій від спілкування. Тому, для дітей з ООП, варто визначити тривалість часу спілкування з іншими дітьми, яка є максимально безпечною та дотримуватися цього.

Задля визначення найбільш комфортної періодичності спілкування дітей відповідальним дорослим (соціальному педагогу, батькам чи педагогам), що допомагають в організації атмосфери дружніх стосунків для дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі варто вести щоденник, що допоможе відслідкувати найбільш оптимальну періодичність спілкування для дітей, в якому потрібно фіксувати результати спостережень стосовно того, скільки дитина з ООП спілкувалася, як часто це відбувалося,

як ця дитина себе почуває після взаємодії, чи є прояви перенавантаження, чи інші складнощі, що буде орієнтиром у подальшій роботі з дітьми.

Дослідники наголошують на тому, що дітям з ООП з-за наявності низької концентрації уваги значно важче розібрати, що їм кажуть їхні співбесідники та вони від цього можуть нервувати. Також такі діти не завжди можуть себе самоадвокатувати, не можуть перепитати, бо не володіють навичками ініціації комунікації, які є доволі непростими для них і потребують розвитку певних вольових зусиль. Тому, ці особливості теж варто враховувати та контролювати відповідальному дорослому для налагодження дружньої атмосфери та комунікації в інклюзивному класі.

Серед особливостей комунікації та взаємодії у дітей з особливими освітніми потребами також дослідники виділяють ще такі особливі характеристики, як: «зависання на спецінтересі», складнощі групової взаємодії, відсутність гнучкості, прихильність до загальноприйнятих правил та стандартів поведінки [4]. Дослідники зазначають, що «зависання на спецінтересі» проявляється через складнощі пошуку друзів за інтересами, коли дитині важко перемикатись з обмежених тем і дитина зосереджується та говорить тільки про одну тему, яка її цікавить. Якщо її співрозмовники не зацікавлені в цьому, то вони почнуть ігнорувати дитину або відмовляться від спілкування, бо тема їм не цікава, а дитина не може перемкнутися з цієї обмеженої теми. Такій дитині дуже важко знайти друзів, тому відповідальні дорослі (батьки, прийомні батьки, соціальний педагог тощо) мають допомогти дитині з ООП з самоадвокатуванням, а також створенням умов для розширення кола спілкування дитини за її спільними з іншими дітьми інтересами.

Якщо дитина з ООП має складнощі групової взаємодії, то їй важко розподіляти увагу між декількома людьми, бо присутнє ускладнене сприйняття мовлення з декількома співбесідниками. Таким дітям важко відслідковувати невербальну комунікацію декількох дітей (жести, пози, напрямки повороту корпусу тощо).

У дитини з ООП може бути відсутня гнучкість, а також прихильність до загальноприйнятих правил та стандартів поведінки, що може спричинити складне емоційне реагування на порушення правил та нав'язливу потребу контролю дотримання правил іншими людьми з фіксацією на цьому, коли дитина починає казати вчителю про те, що хтось неправильно себе поводить, що може сприйматися іншими дітьми у класі як потреба цієї дитини на когось жалітися чи доносити, але вона просто не розуміє, що

можна правил не дотримуватися, а, якщо хтось не дотримується правил, це викликає у неї високий рівень тривожності і дитина намагається цю тривожність компенсувати через власну відповідальність і вирішення цієї ситуації на користь дотримання правил. Така ситуація може погано впливати на стосунки в класі, та може призвести до появи булінгу до такої дитини. Все це створює ситуацію, коли дитина з ООП, що виявляє таку поведінку, може бути ізольованою іншими дітьми через цю свою особливість.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведений теоретичний аналіз суті та особливостей побудови дружніх стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладів загальної середньої освіти дозволив встановити важливі характеристики дітей з ООП, що впливають на успішність та неуспішність налагодження ними соціальної взаємодії та соціальних взаємовідносин у колективі, а також виокремити важливі засоби впливу, що можуть використовувати відповідальні дорослі, задля профілактики проблеми булінгу щодо дітей з особливими потребами та налагодження і закріплення дружньої толерантної та підтримуючої взаємодії в класному колективі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексу засобів професійної підготовки фахівців соціальної галузі до покращення дружньої атмосфери та стосунків між дітьми з ООП та дітьми без ООП в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Костіна, В. Підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до впровадження соціальної інклюзії в умовах нових соціальних викликів. *Психологія і соціальна робота*. Вип. 2 (60) 2024. С.87-102. <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.2.8> . ISSN 2707–0409.

2. Костіна В. В., Смеречак Л.І. Соціальна інклюзія в Україні: імплементація закордонного досвіду та особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience* : Scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2023. Рр. 132–155.

3. Маленко О. О. Формування мовленнєво-комунікативних компетентностей учнів у процесі адаптивного опанування лінгвістичної теорії в НУШ (5 клас): діяльнісний підхід. *Інновації в освіті і педагогічна*

майстерність учителя-словесника: зб. матеріалів VI усеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 27-28 жовт. 2022 р.). / редкол.: О. М. Семеног (відповід. ред.) та ін. Суми : СумДПУ, 2022. Вип. 6. С. 55–58.

4. Орлова-Жернова Д. Корисні онлайн зустрічі з експертами для батьків дітей з аутизмом. Як допомогти дитині з РАС дружити? https://www.instagram.com/dariyaorlova/p/C3ahFX_N-2J/ (дата звернення: 01.02.25).

5. Пономарьова В., Боярська-Хоменко А. Гуманізм в педагогічній спадщині Г. С. Сковороди. *Персоналії у науково-педагогічному дискурсі* : матеріали наук.-практ. конф. здобувачів першого (бакалавр.), другого (магістер.), третього (освіт.-наук.) рівнів вищ. освіти. (Харків, верес. 2022 р.). Харків: Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2022. С. 81–83.

6. Прокопенко І. Ф. Г. С. Сковорода і українська освіта: вчора, сьогодні, завтра. *Новий колегіум*. 2019 (98). №4. С. 12–20.

7. Kovalenko Viktoriia Ye. Age Features of the Socialisation of Children with Intellectual Disability in Special Psychological and Pedagogical Research. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series : Pedagogy and Psychology*. 2020. № 6 (2). P. 173–184. [https://doi.org/10.52534/msu-pr.6\(2\).2020.173-184](https://doi.org/10.52534/msu-pr.6(2).2020.173-184).

Інна Кравченко

*магістр ОП «Управління проектами»,
лаборант Сумського державного університету
м. Суми*

НОВІ СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ БІБЛІОТЕКИ У ВІДПОВІДЬ НА ПОТРЕБИ ЖИТЕЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ КЗ «ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА ЗАВОДСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»)

Автор піднімає питання важливості діяльності бібліотек в сучасних громадах. А також, розглядає на прикладі функціонування КЗ «Публічна бібліотека Заводської міської ради» можливості адаптації їх діяльності у відповідь на змінити у зовнішньому середовищі.

Ключові слова: *бібліотека, соціальний інститут, територіальна громада.*

Сучасна бібліотека – не просто установа для зберігання та видачі книг. Це невід’ємна частина громад, яка виступає у більшості як окремий